

JĘZYKOZNAWSTWO

KATARZYNA RUDKIEWICZ*

ORCID: 0000-0001-7296-0914

Wydział Filologiczny Uniwersytetu Szczecińskiego

WSPÓLNY SCHEMAT JAKO MOTYWACJA POLSKICH ODPOWIEDNIKÓW ANGIELSKIEGO PRZYIMKA *FOR*

Metodologia kognitywna dostarcza narzędzi analitycznych które można skutecznie stosować w wielu obszarach badań językoznawczych, także porównawczych. Zapewniając dostęp do subtelnych, choć często niezwykle istotnych szczegółów zawartości semantycznej badanych wyrażeń, narzędzia te nie tylko pozwalają na przeprowadzenie bardziej wnikliwej analizy, ale przede wszystkim odkrycie motywacji istniejących podobieństw i różnic. Źródłem wspomnianych motywacji są często schematy, które porządkują zawartość semantyczną porównywanych wyrażeń, nadając im określoną strukturę i sankcjonując występowanie tychże wyrażeń w określonych kontekstach. Zastosowanie metodologii kognitywnej umożliwia porównanie struktury języków na abstrakcyjnym poziomie schematów.

Terminu „metodologia kognitywna” używam tu w bardzo szerokim znaczeniu. Kognitywizm jako dziedzina obejmująca wiele teorii proponuje też różnorodne narzędzia badawcze. W przedstawionej w niniejszej pracy analizie wykorzystuję głównie aparat badawczy zaproponowany przez R.W. Langackera (2009) na płaszczyźnie gramatyki kognitywnej. Odnoszę się także do koncepcji schematów M. Johnsona (1987) i G. Lakoffa (1987) oraz, w mniejszym zakresie, do koncepcji układów schematycznych L. Talmy’ego (2000).

Celem niniejszej pracy jest wskazanie, w jaki sposób badania porównawcze prowadzone z perspektywy kognitywnej mogą przyczynić się do szerszego opisu kategorii przyimka, w tym przypadku – angielskiego przyimka *for* oraz do odkry-

---

* Katarzyna Rudkiewicz – pracownik w Instytucie Anglistyki Uniwersytetu Szczecińskiego; e-mail: katarzyna.rudkiewicz@usz.edu.pl.

cia tych elementów wspólnego schematu, które motywują jego liczne ekwiwalenty w języku polskim.

1. O jakim schemacie mowa?

Badając zawartość semantyczną poszczególnych wyrażeń należy uwzględnić różne rodzaje schematów, które organizują jej strukturę. W interpretacji kognitywnej schematy zawsze mają charakter emergentny, co oznacza, że zawsze wyłaniają się z doświadczenia użytkownika, czy to na etapie przedjęzykowym, w wyniku różnorodnych doświadczeń percepcyjnych (jak schemat wyobrażeniowy czy układy schematyczne), czy językowym – w efekcie wyabstrahowania szkieletowych reprezentacji z wyrażeń pojawiających się w uzusie (jak schemat znaczeniowy czy konstrukcyjny). Warto podkreślić, że schematy te nie istnieją niezależnie od siebie, choć każdy organizuje strukturę semantyczną pod nieco innym względem. Jedno z podstawowych założeń kognitywizmu – założenie o poznawczym charakterze języka (Lakoff, 1991) – pozwala przyjąć, że analiza konkretnych przykładów użyć wyrażeń językowych umożliwi dotarcie do struktur pojęciowych na wyższym poziomie abstrakcji (schematów) i odkrycie elementów wpływających na proces kształtowania znaczeń.

W przedstawionej analizie dotyczącej przyimka *for* oraz jego polskich odpowiedników odwołuję się w pierwszej kolejności do schematów wyobrażeniowych. Definiowane są one jako powracające wzorce naszych doświadczeń sensomotorycznych, które spajają w jedną strukturę całe nasze doświadczenie naszego doświadczenia, w tym mentalnego (Johnson, 2005, s. 18–19). Langacker zwraca uwagę, iż są to schematy aktywności mentalnej wyabstrahowane z codziennego doświadczenia somatycznego, szczególnie z doświadczenia postrzegania wzrokowego, przestrzeni, ruchu i siły (Langacker, 2008, s. 56). Zdaniem niektórych kognitywistów (Lakoff, 1987; Johnson, 1987; Johnson, 1990; Hampe, 2005) można na tej podstawie wyróżnić zbiór schematów wyobrażeniowych. Z doświadczenia przestrzeni fizycznej, na przykład, wyłonione zostają schematy: „góra–dół”, „przód–tył”, „lewy–prawy”, „blisko–daleko”, „środek–peryferia”, „kontakt”, „prosty” czy „pion”, zaś z doświadczenia siły – schematy takie jak: „przymus”, „blokada”, „zmiana kierunku”, „przyciąganie”, czy „opór”. Można przyjąć, że w organizowaniu struktury pojęciowej przyimków największą rolę odgrywają schematy wyłonione z doświadczenia przestrzeni i ruchu, zwłaszcza schemat „źródło – ścieżka – cel”, aczkolwiek badania nad przyimkiem *for* i jego polskimi odpowiednikami pokazują, że inne schematy wyobrażeniowe mogą być równie istotne.

Innym rodzajem schematu, do którego odwołuję się w niniejszej pracy, jest schemat struktury przyimka wyabstrahowany z rzeczywistych przykładów użycia w róż-

norodnych kontekstach¹ i zdefiniowany w gramatyce kognitywnej jako schematyczna relacja pomiędzy dwoma elementami uczestniczącymi:

- a) schematycznym trajektorem, w którego strukturze zawarte są schematyczne podstruktury (tzw. miejsca uszczegółowienia, ang. *elaboration sites (e-sites)*), określające wymagania co do profilu elementu konkretyzującego) możliwe do skonkretyzowania przez strukturę nominalną lub relacyjną, zgodnie z wymaganiami *e-site*; oraz
- b) schematycznym landmarkiem, którego miejsce uszczegółowienia wymaga od struktury konkretyzującej wyłącznie profilu nominalnego².

Warto dodać, że składnikiem struktury semantycznej są także schematy konstrukcyjne, czyli wyabstrahowane z użycia ustalone wzorce łączenia danego wyrażenia z innymi, np. schematyczny morfem liczby mnogiej czy formy przypadka w strukturze landmarku.

2. Semantyka przyimka *for* – perspektywa historyczna

Przyimek *for*, dotąd niezbyt szeroko opisywany ze względu na stosunkowo wysoki stopień abstrakcyjności wyrażanych relacji, obecny był już w języku staroangielskim, kodując przestrzenną i czasową relację „poprzedzania” (Onions, Friedrichsen, Burchfield, 1985; Ayto 1990). Należałoby jednak przyjąć, zgodnie pierwszeństwem doświadczenia fizycznego względem doświadczenia mentalnego, że temporalne znaczenie *for* wyłoniło się jako metaforyczne rozszerzenie znaczenia przestrzennego,

---

1 Materiał badawczy stanowiły zdania zaczerpnięte z amerykańskiego korpusu językowego COCA (The Corpus of Contemporary American English). Dla większej przejrzystości, w niniejszym artykule wykorzystano analogiczne lecz mniej skomplikowane przykłady użyte pochodzące ze słowników (dostępnych online, patrz przypis 2), które również przywołują przykłady pochodzące z korpusów.

2 Językoznawstwo kognitywne, w odróżnieniu od innych teorii, np. generatywnych, odrzuca założenie dotyczące istnienia w języku tzw. elementów semantycznie ‘pełnych’ (wyrażeń posiadających szczegółową i stosunkowo bogatą zawartość semantyczną) oraz ‘pustych’ (jednostek uczestniczących w tworzeniu konstrukcji składniowych). Jednym z fundamentów kognitywnej teorii języka jest twierdzenie, że wszystkie elementy języka, w tym również abstrakcyjnie rozumiane konstrukcje składniowe i kategorie gramatyczne, posiadają bardziej lub mniej uszczegółowioną zawartość semantyczną i są możliwe do zdefiniowania w odniesieniu do niej. R. Langacker (1987, 2008) definiuje kategorie gramatyczne, uwzględniając podstawowe mechanizmy związane z przetwarzaniem i zdolnościami konceptualizacyjnymi człowieka. W tym ujęciu kategoria gramatyczna rzeczownika definiowana jest jako ‘rzecz’ (*thing*). Występowanie rzeczy w świecie w konfiguracjach przestrzennych oraz wchodzenie w różnego rodzaju wzajemne interakcje daje podstawę do definiowania takich kategorii gramatycznych jak czasownik, przyimek, przymiotnik czy przysłówki jako ‘relacji’ (*relations*). Elementy uczestniczące w relacjach określane są mianem ‘trajektora’ i ‘landmarku’, przy czym trajektor widziany jest zwykle jako uczestnik bardziej aktywny, natomiast landmark stanowi zazwyczaj punkt odniesienia dla trajektora.

pozwalając na konceptualizację relacji czasowych jako zachodzących w doświadczalnej cieleśnie przestrzeni fizycznej. W języku staroangielskim, najprawdopodobniej wskutek dalszych rozszerzeń metaforycznych, przyimek *for* używany był do wyrażenia relacji „reprezentacji”, „zastąpienia”, „podstawienia” oraz „ustępstwa”. Nieco później zawartość semantyczna *for* została wzbogacona o znaczenie „beneficjenta”, „powodu”, i „pożądanego zakończenia” lub „celu”, co prawdopodobnie umożliwiło dalsze, istotne dla współczesnego znaczenia *for*, rozróżnienie pomiędzy zdarzeniem rzeczywistym a intencjonalnym. Onions i in. wskazują na XIII wiek jako okres, w którym po raz pierwszy odnotowano użycie *for* w silnym znaczeniu „celu”. W XIV wieku zaczęto używać *for* do wyrażenia znaczenia „reprezentacji” i „relacji”, natomiast w wieku XV jego zawartość semantyczna wzbogacona została o znaczenie „czas trwania”.

Język staroangielski był językiem o dosyć mocno rozbudowanej fleksji. W kontekście prezentowanych badań na szczególną uwagę zasługuje to, że staroangielski przyimek *for* nie tylko wymagał struktury nominalnej jako konkretyzacji swojego landmarku, ale zawierał w jego miejscu uszczegółowienia określone wymagania co do formy przypadku. Zgodnie z wymaganiami e-site, struktury konkretyzujące landmark przyimka *for* musiały przyjmować formę celownika lub biernika. Mimo że końcówki fleksyjne, poza kilkoma wyjątkami, zniknęły z języka angielskiego, w strukturze semantycznej przyimków mogły przetrwać ślady schematów przypadków, decydując o wyborze ich określonych ekwiwalentów w językach fleksyjnych.

Obecnie przyimek *for* koduje stosunkowo szeroką gamę znaczeń, co wskazuje na jego dużą schematyczność semantyczną, i w rezultacie rodzi pytanie o rodzaj schematu sankcjonującego wszystkie jego współczesne znaczenia, wśród których można wyróżnić: (a) „cel” (*I'd do anything for fame / Zrobiłbym wszystko dla sławy*); (b) „odbiorcę” (*Look, there is a letter for you / Popatrz, jest list do ciebie*); (c) „reprezentację” (*The lawyer for some of the heirs / Adwokat (reprezentujący) spadkobierców*); (d) „motyw–intencję” (*He did not want to go by day for fear of being seen / Nie chciał iść za dnia z obawy, że ktoś go zobaczy*); (e) „poparcie–preferencję” (*I'm not for mountain climbing – it's too dangerous / Nie jestem za wspinaczką – jest zbyt niebezpieczna*); (f) „podstawienie–zastąpienie–kompensację” (*She had to substitute for her mother because they woke late / Musiała wziąć zastępstwo za (zastąpić) matkę ponieważ zasnęła*); (g) „ekwiwalencję–reprezentację” (*The “F” is for Fascinating / „F” za (jako) fascynujący*); (h) „cel–przeznaczenie–funkcję” (*Here are the necessary tools for making a picture frame / Oto narzędzia potrzebne do wykonania ramki*); (i) „korelację–zgodność–ekwiwalencję” (*I sold my car for \$1500 / Sprzedałem samochód za 1500 dolarów*); (j) „przeznaczenie–cel podróży” (*They are leaving for London tomorrow / Jutro wyjeżdżają do Londynu*); (k) „rozciągłość/odległość w przestrzeni” (*He walked for miles / Szedł (przez) mile / Przeszedł mile*); (l) „częstość” (*He was late this morning for the third time this week / Spóźnił się dziś rano po raz trzeci*

w tym tygodniu); (l) „listę/wyliczenie” (*For one thing, we can't afford it / Po pierwsze, nie stać nas na to*); (m) „czas trwania/ rozpiętość czasową” (*They stood in line for an hour / Stali w kolejce (przez) godzinę*); (n) „limit czasowy” (*The meeting was planned for 10 o'clock / Spotkanie zaplanowano na godzinę 10*); (o) „tymczasowość” (*There is enough fuel to keep us going for the time being / Na razie / Póki co, mamy dość paliwa*); (p) „przyczynę-okazję” (*We are all much better people for having known Carl / Jesteśmy lepszymi ludźmi ponieważ (z tej przyczyny, że) poznaliśmy Karola*); (r) „powód” (*He jumped for fun / Skakał dla zabawy*); (s) „relację” (*This was our idea for the last scene / To był nasz pomysł na ostatnią scenę*); (t) „normę-standard” (*She swims amazingly well for a child / Pływa zdumiewająco dobrze jak na dziecko*); (u) „odpowiedniość–stosowność” (*It's too hard for me / To dla mnie za trudne*); (w) „kompetencje” (*It will be for the judge to decide / Decyzja będzie należała do sędziego*); (x) „źródło działania lub opinii” (*For me, personally, it was a complete disaster / Dla mnie osobiście, była to całkowita porażka*); (y) „ustępstwo” (*For all the obstacles, both sides were this week claiming success / (Po)mimo przeszkód, w tym tygodniu obie strony ogłosiły sukces.*) oraz (z) „odniesienie” (*For further details, consult the owner's manual / Po dalsze szczegóły sięgnij do instrukcji obsługi*)³.

3. Schematy organizujące strukturę semantyczną przyimka *for*

Jak już wcześniej wspomniano, schematy wyobrazeniowe nie są pojęciami bogatymi w treść a składają się ze wzorców wyłonionych z powtarzalnych doświadczeń cielesnych. Choć mają charakter przedjęzykowy i są nieuświadomione, jednak zgodnie z założeniem o poznawczym charakterze języka, analiza konkretnych przykładów użycia umożliwi dotarcie do abstrakcyjnych schematów organizujących strukturę semantyczną danego wyrażenia.

Strukturę semantyczną wielu przyimków, w tym także przyimka *for*, organizuje wyłoniony z cielesnego doświadczenia ruchu schemat wyobrazeniowy „źródło – ścieżka – cel”. Ze schematem tym pozostaje w zgodności schemat przyimka jako relacji zachodzącej między trajektorem a landmarkiem, w takim sensie, że trajektor przyimka *for* uzyskuje konceptualny bądź rzeczywisty dostęp do landmarku wzdłuż schematycznej ścieżki wyznaczającej tor wirtualnego bądź rzeczywistego ruchu trajektora (Rudkiewicz, 2016). Ponieważ doświadczenie cielesne podlega zmianom, także same schematy wyobrazeniowe mogą ulegać przekształceniom. Zdaniem Lakoffa (1987), nowe sensory kodowane przez wyrażenie językowe wywodzą się z przekształcania schematów. W wyniku przekształcania schematu wyobrazenio-

3 Przykłady cytowane i omawiane w niniejszym artykule zaczerpnięto z następujących słowników: *The Macmillan Dictionary, The Compact Oxford English Dictionary, The Encarta World English Dictionary, The Compact Oxford English Dictionary, The Cambridge Dictionary of American English* oraz korpusu *The Corpus of Contemporary American English (COCA)*. Tłumaczenia autorki.

wego, różne jego elementy mogą zyskać szczególną wyrazistość, za każdym razem sankcjonując różne znaczenia. I tak w schemacie ścieżki dla *for* elementem o największej wyrazistości może być jej punkt początkowy (*We are all much better people for having known Carl / Jesteśmy lepszymi ludźmi ponieważ (z tej przyczyny, że) poznaliśmy Karola*) bądź końcowy (*They are leaving for London tomorrow / Jutro wyjeżdżają do Londynu*), określony punkt na ścieżce (*For one thing, we can't afford it / Po pierwsze, nie stać nas na to*), sekwencja punktów na ścieżce (*He was late this morning for the third time this week / Spóźnił się dziś rano po raz trzeci w tym tygodniu*) bądź sama ścieżka z pominięciem punktu początkowego i końcowego (*There is enough fuel to keep us going for the time being / Na razie mamy dość paliwa*). Schemat ścieżki wywiera wpływ na konceptualizację landmarku, która zależy od tego, który element ścieżki zyskuje wyrazistość w wyniku przekształcenia schematu.

Obok schematu ścieżki, strukturę semantyczną *for*, choć wydaje się w mniejszym zakresie, porządkują schematy wyłonię z doświadczenia przestrzeni i siły, takie jak: schemat „góra–dół”, „skala” (*It's too hard for me / To dla mnie za trudne*), „przeciwności” czy „zmiana kierunku” (*For all the obstacles, both sides were this week claiming success / (Po)mimo przeszkód, w tym tygodniu obie strony ogłosiły sukces*). Kognitywne spojrzenie na przyimek *for* i jego polskie ekwiwalenty może dodatkowo ujawnić także wpływ innych schematów, w tym schematu konstrukcyjnego przypadków. Analiza przedstawiona w niniejszej pracy ma na celu zweryfikowanie założenia dotyczącego wspólnego schematu sankcjonującego wybór poszczególnych polskich odpowiedników angielskiego przyimka.

4. Polskie odpowiedniki przyimka *for*

Listę ekwiwalentów angielskiego przyimka *for* w słownikach angielsko-polskich otwiera zazwyczaj przyimek *dla*. Ten sam przyimek wydaje się być najczęściej przywoływany przez polskich użytkowników języka angielskiego jako bezpośrednie tłumaczenie *for*. Nie zmienia to faktu, że zbiór polskich odpowiedników *for* jest znacznie większy i zawiera takie przyimki, jak: *dla, do, przez, za, z* (powodu), *po, na, (jak) na, od, (po)mimo* oraz *o*.

Można zauważyć, że w grupie polskich odpowiedników *for*, z jednej strony, ten sam przyimek może przywołać różnorodne znaczenia, z drugiej natomiast, to samo znaczenie może zostać przywołane dzięki różnym przyimkom. Na przykład, przyimek *przez* uczestniczy w tworzeniu pojęcia „przestrzennej rozciągłości” (*He ran for two miles / Biegł przez dwie mile*), „czasu trwania /rozciągłości w czasie” (*He spoke for two hours / Mówił przez dwie godziny*), czy też „przyczyny” (*We are all much better people for having known Carl / Jesteśmy lepsi przez to, że znamy Karola*), z kolei jedno pojęcie „celu” może zostać przywołane za pomocą przyimka *do* (*boats for hire / łódki do wynajęcia*), *od* (*pills for the headache / tabletki od bólu głowy*) lub

na (*They invited us for dinner / Zaprosili nas na obiad*). Fakt że angielski przyimek *for* znajduje w języku polskim różne ekwiwalenty oraz że polskie przyimki w różny sposób rozdzielają między siebie zawartość semantyczną *for*, można wyjaśnić z jednej strony istnieniem wspólnego schematu organizującego zawartość semantyczną omawianych przyimków, z drugiej strony – modyfikacjami w obrębie wspólnego schematu, które determinują wybór poszczególnych ekwiwalentów w określonym kontekście.

5. Analiza kognitywna polskich ekwiwalentów przyimka *for*

Landmarki polskich ekwiwalentów *for* konkretyzowane są w różny sposób, przywołując tym samym różne znaczenia. Wszystkie polskie odpowiedniki *for* wymagają od swoich landmarków określonej formy przypadku, co ponownie podnosi kwestię istnienia w bazie konceptualnej każdego z przypadków schematu o niezwykle wysokim poziomie abstrakcyjności, który odpowiada wymogom narzuconym w schemacie przyimka przez podschemat tzw. miejsca uszczegółowienia landmarku (*e-site*). Podschemat ten zawiera wymagania, jakie musi spełnić struktura aspirująca do roli uczestnika relacji, w tym wypadku, landmarku. Miejsce uszczegółowienia landmarku przyimka *for* określa w pierwszej kolejności jego nominalny profil, co oznacza, że konceptualizowany jest on jako schematyczna rzecz, która może zostać dowolnie skonkretyzowana.

Miejsce uszczegółowienia może też zawierać dodatkowe specyfikacje dotyczące struktury semantycznej potencjalnego landmarku. Jak wspomniano wcześniej, przyimek *for* w języku staroangielskim „wymagał” od landmarku formy celownika lub biernika. Za interesujące można uznać, że staroangielski celownik występował również w funkcjach kodowanych przez miejscownik i narzędnik (zarówno *ablatus*, jak i *instrumentalis*) (Baugh, Cable, 2005). Można zatem przypuszczać, że schematy celownika (w tym ablatywu, miejscownika i narzędnika) oraz biernika posiadały jakieś elementy wspólne, zachowane śladowo w miejscu uszczegółowienia landmarku współczesnego przyimka *for*. Wspólnym elementem wydaje się być schemat ścieżki, który wyznacza tor rzeczywistego lub abstrakcyjnego ruchu trajektora w kierunku landmarku i który w podobny sposób organizuje strukturę semantyczną polskich ekwiwalentów *for*.

Należy również przyjąć (w duchu kognitywizmu), że specyfikacje zawarte w miejscu uszczegółowienia trajektora i landmarku określonego przyimka w jednym języku (w tym wypadku *for* w języku angielskim) muszą być zgodne ze specyfikacjami przewidzianymi dla ekwiwalentów w innym języku (na przykład polskie odpowiedniki *for*). Uściślając, polskie ekwiwalenty *for* z reguły wymagają od swoich landmarków formy biernika, co pozostaje w zgodzie ze specyfikacjami zawartymi

w miejscu uszczegółowienia landmarku *for*, za które należy uznać ślady schematu akuzatywno-datywnego zachowane z okresu staroangielskiego.

Jak wykazały w swoich pracach Dąbrowska (1997), Bacz (1997), Rudzka-Ostyn (2000) czy Tabakowska (2001), polski biernik koduje dynamiczną konstrukcję sceny (w przeciwieństwie do konstrukcji statycznej kodowanej przez miejscownik). Wydaje się to o tyle istotne dla procesu konceptualizacji, że dostarcza kognitywnej motywacji dla założenia o ruchu trajektora *for* (fizycznym bądź tylko abstrakcyjnym) w kierunku landmarku, po schematycznej ścieżce. Innymi słowy, polskie ekwiwalenty *for* muszą zaspokoić wymagania schematu akuzatywno-datywnego w miejscu uszczegółowienia swoich landmarków. Niemniej istotnym elementem we wspólnym schemacie, sankcjonującym wybór ekwiwalentu w określonym kontekście, jest sposób konkretyzowania landmarku danego przyimka oraz pojawiające się w konsekwencji znaczenie. Analiza przeprowadzona w dalszej części pracy ukazuje polskie odpowiedniki *for* w takim właśnie ujęciu.

5.1. *For* = przez

(5.1.1.) *He walked for two miles.*

Szedł przez dwie mile / Przeszedł dwie mile.

(5.1.2.) *He walked for two hours.*

Chodził / Szedł przez dwie godziny / Przeszedł dwie godziny.

W przykładach (5.1.1–2) pokazano, że przyimkowi *for* w języku polskim może odpowiadać zarówno przyimek *przez*, jak i prefiks czasownikowy *prze-*. Ten wariantywny sposób tłumaczenia *for* jest możliwy dzięki semantycznemu podobieństwu przyimka i prefiksu (Skeat, 1963 [1879–1872])). Jak łatwo zauważyć, *przez* „wymaga” landmarku w formie biernika. W swoim gruntownym opracowaniu schematów wyobrażeniowych polskich przyimków i prefiksów, Przybylska (2002) wskazuje na schemat ścieżki obecny w bazie konceptualnej biernika, a tym samym, w bazach przyimka *przez* oraz prefiksu *prze-*. Fakt skonkretyzowania landmarku *przez* strukturą w formie biernika, implikuje zatem obecność w miejscu jego uszczegółowienia schematu wymagającego formy tego właśnie przypadku od struktury konkretyzującej landmark.

Schemat ścieżki określający specyfikacje w miejscu uszczegółowienia landmarku *przez*, narzuca również sposób jego konkretyzacji. W przykładach (5.1.1.–2.), *for* i *przez* wymagają, aby ich landmark został skonkretyzowany jako ścieżka. Trajektory obu przyimków (w tym wypadku odpowiednio, *he* oraz domyślny *on*) poruszają się po ścieżce-landmarku skonkretyzowanym jako linearna trasa w przestrzeni fizycznej bądź temporalnej, mierzona w jednostkach długości lub czasu, i kodująca znaczenie rozciągłości w przestrzeni bądź trwania w czasie.

5.2. *For* = *po*

(5.2.1.) *For further details, consult the manual.*

Po szczegóły sięgnij do instrukcji obsługi.

(5.2.2.) *For one thing, we can't afford it.*

Po pierwsze, nie stać nas na to.

(5.2.3.) *He was late for the third time this week.*

Spóźnił się po raz trzeci w tym tygodniu.

(5.2.4.) *Give a chocolate bar for each kid.*

Daj każdemu dziecku po batoniku (Daj batonik dla każdego dziecka / Daj każdemu dziecku batonik).

Polski przyimek *po* również wymaga od swojego landmarku formy biernika, jednakże obserwowany tu skutek konceptualizacyjny różni się od omawianego w poprzedniej podsekcji. Baczk (2002) przeprowadziła analizę, w której wykazała że akuzatywny landmark przyimka *po* desygnuje cel ruchu trajektora. Innymi słowy, w głównym schemacie ścieżki, przyimek *po* wraz ze swoim akuzatywnym landmarkiem pozwalają skonceptualizować działanie trajektora jako ruch zorientowany na cel (fizyczny lub abstrakcyjny). Schematyczne trajektorie angielskiego *for* i polskiego *po* poruszają się po ścieżce (fizycznie bądź tylko wirtualnie), docierają do celu – obiektu – landmarku, zabierają go i przenoszą z powrotem po tej samej ścieżce (5.2.1.). Zarówno fizyczna, jak i mentalna aktywność trajektora związana jest z transferem jego energii w kierunku landmarku, dzięki czemu trajektor uzyskuje do niego konceptualny (a często również fizyczny) dostęp.

Z innego rodzaju konceptualizacją mamy do czynienia w przykładach (5.2.2.–3.). Akuzatywna forma landmarku, co prawda nadal pozwala wyobrażać go jako cel, jednak jego lokalizacja, w innym niż końcowy punkcie na ścieżce, powoduje, że oba przyimki konkretyzują swoje landmarki jako punkty etapowe na trasie. Rzeczywisty lub wirtualny ruch trajektora po ścieżce polega na pokonywaniu trasy od jednego punktu etapowego do drugiego (przy czym wyrazistość uzyskać może dowolny punkt), kodując tym samym znaczenie wyliczania bądź sekwencjonowania.

Jeszcze inna sytuacja została zilustrowana zdaniami (5.2.4.), w którym landmark przyimka *po* wypracowany zostaje przez strukturę w formie miejscownika. Miejscownik w żaden sposób nie narusza schematu ścieżki z landmarkiem w jej punkcie końcowym, co można zauważyć w bezprzyimkowych odpowiednikach omawianych zdań o identycznej charakterystyce:

(5.2.4a.) *Give each kid (dopełnienie bliższe, celownik) a chocolate bar (dopełnienie dalsze, biernik).*

Daj każdemu dziecku (dopełnienie bliższe, celownik) batonik (dopełnienie dalsze, biernik).

Jak zauważa Bacz (2002), dzięki miejscownikowej formie landmarku (*po bato- niku* – miejscownik) struktura semantyczna przyimka zostaje wzbogacona o schemat jednostki miary (niewyraźnionej, co prawda, konwencjonalnie przyjętą wartością lecz skonkretyzowaną przez rzeczownik policzalny), przywołujący bardziej ogólny koncept regularnej, uporządkowanej dystrybucji – w angielskim zdaniu podkreślonej zaimkiem *each* – nieco mniej wyrazistej w przykładzie (5.2.4a.).

5.3. *For* = dla

(5.3.1.) *There is a letter for you.*

Jest list dla / do ciebie.

(5.3.2.) *I'll carry these bags for you.*

Poniosę te torby dla (za) ciebie.

(5.3.3.) *I'd do anything for fame.*

Zrobiłbym wszystko dla sławy.

Przyimek *dla* reprezentuje niewielką grupę ekwiwalentów *for*, których landmarki nie przyjmują co prawda formy biernika, lecz dopełniacza, jednak nadal pozostają w pewnej zgodności ze specyfikacjami miejsca uszczegółowienia landmarku *for*, odnoszącymi się do schematu ścieżki. Śledząc historię dopełniacza w językach słowiańskich można zauważyć, że w okresie prasłowiańskim dopełniacz zaabsorbował istniejącą ówczesnie formę ablatywu (Długosz-Kurczabowa, Dubisz, 2006, s.199), który kodował pojęcie ruchu w sensie oddzielenia i oddalenia jednego obiektu od drugiego. Wchłonięcie ablatywu przez dopełniacz nie byłoby możliwe, gdyby struktury semantyczne obu przypadków nie wykazywały przynajmniej nikłego podobieństwa na poziomie schematycznym. Można postawić pytanie, czy ablatyw z wyrazistym schematem ścieżki nie został wchłonięty przez dopełniacz jako swego rodzaju konkretyzacja bardziej uogólnionego schematu tego ostatniego. Schemat ścieżki w strukturze semantycznej dopełniacza nie wyznacza co prawda toru fizycznego ruchu trajektora, ale stanowiąc dla niego trajektorię ruchu wyobrażonego, umożliwia trajektorowi mentalny dostęp do landmarku i jego weryfikację, np. w odniesieniu do jego obecności bądź braku (*nie ma (czego [dop.])*) albo cechy posiadacza (*książka Tomka [dop.]*). Jako odpowiednik *for*, przyimek *dla* z dopełniaczowym landmarkiem pozostaje w zgodności ze schematem ścieżki, której wyrazisty punkt końcowy desygnuje odbiorcę obiektu-trajektora (5.3.1.) lub beneficjenta czynności podjętej przez trajektor (5.3.2.) bądź też cel działania trajektora (5.3.3.).

5.4. *For* = za

(5.4.1.) *I sold my car for \$1000.*

Sprzedalam samochód za 1000 dolarów.

(5.4.2.) *She had to substitute for her mother.*

Musiła zastąpić matkę (pracowała za matkę).

(5.4.3.) *There will be a prize for the best costume.*

Będzie nagroda za najlepszy kostium.

(5.4.4.) *Be prepared to die for your country.*

Bądź przygotowanym by umrzeć za ojczyznę.

Przyimek *za* (a także odpowiadający mu czasownikowy prefiks *za-*) wraz ze swoim biernikowym landmarkiem, podobnie jak *for*, koduje znaczenie „zastąpienia” lub „reprezentowania”, co jest efektem wirtualnego ruchu trajektora w kierunku landmarku zakończonym wyparciem go i zajęciem jego miejsca. Jest to konceptualizacja odmienna od tej, którą Bacz (2004) uznaje się za prototypową, a która odnosi się do przestrzennej lokalizacji trajektora za barierą wyznaczoną przez landmark w formie miejscownika (por. *za matkę* [biernik] i *za matką* [miejscownik]). Wirtualny ruch trajektora po schematycznej ścieżce w kierunku jej punktu końcowego jako landmarku może polegać jedynie na transferze jego energii w tymże kierunku, czego efektem jest „intencjonalna” substytucja lub reprezentacja landmarku przez trajektor. Zastąpienie landmarku przez trajektor możliwe jest dzięki zachodzącej między nimi zgodności konceptualnej wynikającej z podobieństwa cech (formy, wartości, kompetencji lub innych).

Zdanie (5.4.4.) ilustruje przypadek, w którym biernikowy landmark nie tyle zostaje zastąpiony przez trajektor, ile stając się jednoczesnym celem i odbiorcą działania trajektora (rzeczywistego lub intencjonalnego), przywołuje, podobnie jak przyimek *for*, złożony koncept celu-beneficjenta.

5.5. *For* = (po)mimo

(5.5.1.) *For all the obstacles, both sides were this week claiming success.*

(Po)mimo przeszkód, w tym tygodniu obie strony ogłosiły sukces.

Przykład (5.5.1) jest ilustracją sytuacji, w której landmark skonkretyzowany jest jako przeszkoda na ścieżce. Poruszający się trajektor napotyka na przeszkodę, która zakłóca jego ruch bądź zaburza jego *status quo*. W miejscu przeszkody energia trajektora zostaje częściowo zużyta na jej pokonanie. Trasa ruchu trajektora biegnie w kierunku landmarku, ponad nim i dalej. Po pokonaniu przeszkody trajektor kontynuuje ruch, aby dotrzeć do celu bądź odzyskać *status quo*.

Przyimki *po)mimo/mimo*, jako ekwiwalenty *for*, wymagają landmarku w formie dopełniacza. Warto jednak wspomnieć, że w przeszłości przyimki te wymagały od następujących po nich struktur formy biernika, co zachowało się w polszczyźnie do czasów obecnych w wyrażeniach *po)mimo/mimo to*, *mimo wszystko* (por. Bańko, 2003). Można zatem przyjąć, że konceptualna baza (po)mimo zawiera ślad schematu ścieżki, który pozwala poruszającemu się trajektorowi ominąć landmark-przeszkodę.

Uzasadnieniem powyższego jest definicja przyimka *(po)mimo*, według której wyraża on „rozbieżność pomiędzy tym, co rzeczywiste a tym, co oczekiwane”. Także *mimo-* jako element wyrażań złożonych oznacza „ominięcie, rozbieżność między domyślnym sensem pierwszego elementu złożenia a sensem kodowanym przez drugi element” (np. *mimochodem, mimowolnie, mimowiednie*)⁴.

Występowanie przyimka *(po)mimo* jako odpowiednika *for* można też uzasadnić obecnością w ich strukturach semantycznych schematycznego układu dynamiki sił (Talmy, 2000), odnoszącego się do zjawiska wzajemnego oddziaływania obiektów, w tym przypadku trajektora i landmarku, którym przypisane zostają schematyczne role agonisty i antagonisty. Zarówno *for* jak i *(po)mimo* kodują większą siłę agonisty – trajektora, który pokonuje siłę oporu antagonisty – landmarku. Wspólny schemat układu dynamiki sił wydaje się dobrze motywować występowanie przyimka *(po)mimo* w roli ekwiwalentu *for*, jednak z powodu nieco większego uszczegółowienia w porównaniu ze schematem ścieżki, nie jest w stanie wystarczająco sankcjonować istnienie wszystkich polskich odpowiedników *for*.

5.6. *For* = *na*

(5.6.1.) *This is our idea for the last scene.*

To jest nasz pomysł na ostatnią scenę.

(5.6.2.) *Why don't you take an aspirin for your headache?*

Może weźmiesz aspirynę na ból głowy?

(5.6.3.) *a grant for scientific research*

grant na badania naukowe

(5.6.4.) *a pot for the pasta*

garnek na makaron

(5.6.5.) *I voted for her in the last election.*

Głosowałam na nią w ostatnich wyborach.

(5.6.6.) *Make a reservation for six o'clock.*

Zrób rezerwację na godzinę szóstą.

Przyimek *na* przyjmując landmark w formie biernika, przywołuje zbiór różnych znaczeń, motywowanych jednak tym samym schematem ścieżki obecnym w strukturze semantycznej biernika oraz zawartym w specyfikacji miejsca uszczegółowienia landmarku *na*. Końcowy punkt ścieżki zyskuje w tym schemacie największą wyrazistość powodując, że struktura konkretyzująca landmark desygnuje cel dla trajektora, zaś ścieżka zapewniając trajektorowi konceptualny dostęp do landmarku, umożliwia mu zweryfikowanie go pod tym względem.

4 <http://sjp.pwn.pl/slowniki/mimo.html>

W przykładach (5.6.1.–2.) trajektor konceptualnie dociera do landmarku i rozpoznając go jako swój cel, weryfikuje adekwatność wymogów i możliwości osiągnięcia celu. Z kolei w przykładach (5.6.3.–4.) weryfikacja dotyczy ustalenia, czy landmark jest punktem przeznaczenia trajektora. W przykładzie (5.6.5.) konceptualny dostęp do landmarku pozwala trajektorowi zidentyfikować go zarówno jako cel, jak i beneficjenta swoich działań, kodując sens „wsparcia”. Ostatni z przykładów (5.6.6.) ilustruje sytuację, w której za sprawą uaktywnienia metafory „czas to przestrzeń”, trajektor dociera do landmarku, identyfikując go jako narzucony limit czasowy dla swojego działania.

5.7. *For* = *jak na*

(5.7.1.) *She swims amazingly well for a child.*

Pływa zdumiewająco dobrze jak na dziecko.

(5.7.2.) *It was warm for this time of the year.*

Było ciepło jak na tę porę roku.

W przykładach (5.7.1–2.) polski odpowiednik *for* składa się z przyimka *na* poprzedzonego przez zaimek porównawczy *jak*. Struktura ta zawiera jako landmark przyimka rzeczownik w formie biernika, przywołując znaczenie standardu bądź normy, kodowane również przez strukturę *for*. Na tej podstawie można przyjąć, że zawartość semantyczna obu przyimków porządkowana jest przez ten sam schemat ścieżki–skali, na której punkt lokalizacyjny landmarku wyznacza standard bądź normę dla działania trajektora. Jednoczesne uaktywnienie się schematu „góra–dół” wyłonięnego z doświadczenia przestrzeni, pozwala na przestrzenne przeorientowanie ścieżki z poziomej na pionową. Wzdłuż takiej ścieżki–skali trajektor porusza się wirtualnie w kierunku landmarku i zajmuje miejsce powyżej wyznaczonego przezeń punktu na skali.

Przyimek *na* może wymagać od następującego po nim rzeczownika zarówno formy biernika, jak i miejscownika, jednak schemat ścieżki wydaje się bardziej aktywnie organizować strukturę biernika, gdyż konceptualizuje on sytuację w sposób dynamiczny, przedstawiając rzeczywisty bądź wirtualny ruch trajektora w kierunku landmarku, a nie tylko jego statyczną lokalizację w tym miejscu (por. *jadę na wakacje* [biernik] i *jestem na wakacjach* [miejscownik]). W języku polskim istnieje grupa związków frazeologicznych wyrażających porównanie, złożonych z przyimka *na* i rzeczownika w formie biernika, które konkretyzują ten właśnie schemat, np.: *jak na lekarstwo*, *jak na złość*, *jak na ironię*, *a ja na to*, *jak na lato*.

5.8. *For* = o

(5.8.1) *Our flight is delayed for two hours.*

Nasz lot jest opóźniony o dwie godziny.

Jako odpowiednik *for*, przyimek *o* wymaga od swojego landmarku formy biernika, którego zawartość semantyczną, jak już wielokrotnie wspomniano, organizuje schemat ścieżki. Ścieżka ta pełni rolę skali, według której konceptualizator (rozumiany tu jako schematyczny wewnętrzny trajektor osobowy procesu (*delay* / *opóźnienia*)) dokonuje porównania pomiędzy standardową (oczekiwaną) a rzeczywistą (docelową, tu: wynikłą z opóźnienia) lokalizacją trajektora (*flight* / *lot*). Landmarki obu przyimków desygnują odcinek tejże ścieżki-skali określający odległość między standardowym a rzeczywistym celem trajektora.

5.9. *For* = do, od

(5.9.1.) *What does he use these things for?*

Do czego on używa tych rzeczy?(Po co mu te rzeczy?)

(5.9.2.) *Why don't you take an aspirin for your headache?*

Może weźmiesz tabletkę od bólu głowy (aspirynę na ból głowy)?

W przykładach (5.9.1.–2.) przyimkowi *for* odpowiadają dwa, a nawet cztery ekwiwalenty (*do*, *od*, *po*, *na*) kodujące ogólny sens „celu” bądź „funkcji/przeznaczenia”. Przyimek *na* w tym kontekście został omówiony w sekcji 5.6, natomiast warto przyrzeć się bliżej przyimkom *do* i *od* z powodu różnic w schemacie ścieżki. O ile zawartość semantyczna *do* zorganizowana jest na podstawie schematu, w którym trajektor porusza się wirtualnie w kierunku landmarku – punktu końcowego ścieżki – będącego celem bądź funkcją trajektora (konceptualizację wzmacnia dopełniaczowa forma landmarku), *od* zakłada ruch trajektora przebiegający w dwóch etapach: najpierw, z punktu początkowego ścieżki do jej punktu końcowego, w którym zlokalizowany jest landmark, a następnie z punktu końcowego z powrotem do punktu początkowego.

Schemat przyimka *od* koresponduje ze schematem prefiksu *od-* (Przybylska, 2006), pozwalającym na zidentyfikowanie drugiego etapu ruchu trajektora jako odwrócenia etapu pierwszego. Sytuację przedstawioną w zdaniu (5.9.2.) można opisać jako stopniowe odwracanie skutku wcześniejszej czynności bądź stopniowe zanikanie (aż do całkowitego zaniku) stanu zaistniałego wcześniej. W odróżnieniu od przyimka *na* (który jest tu wariantem *od*), *od* (wzmocniony dopełniaczowym landmarkiem) pozwala skonceptualizować odwrócenie skutku w bardziej wyrazisty sposób, niż w przypadku *na* (z landmarkiem w bierniku), który jedynie zapewnia trajektorowi konceptualny dostęp do landmarku i zidentyfikowanie go jako celu działania lub celu do osiągnięcia.

Warto zwrócić uwagę na różny poziom uszczegółowienia trajektorów *od* i *na* w odniesieniu do występujących w tej roli rzeczowników *tabletki* (mniej specyficznego) i *aspiryna* (bardziej specyficznego). Wydaje się, że bardziej uszczegółowiony trajektor może pozwolić na mniej wyrazistą konceptualizację landmarku (*aspiryna* domyślnie jest traktowana jako środek przeciwbólowy), natomiast mniejsze uszczegółowienie trajektora wymaga od landmarku większej precyzji konceptualnej i większej wyrazistości (tu: uśmierzającego ból działania tabletki).

Analogicznie, przyimek *po* jako wariant *do*, z landmarkiem w formie biernika aktywuje bardziej abstrakcyjny schemat, w którym trajektor uzyskując dostęp do landmarku identyfikuje go jako cel bądź funkcję, aczkolwiek w mniej wyrazisty sposób, niż w przypadku *do*.

5.10. *For* = *z(e)*

(5.10.1.) *France is famous for its sophisticated cuisine.*

Francja słynie z wyrafinowanej kuchni.

(5.10.2.) *He didn't go by day for fear of being seen.*

Nie poszedł w dzień z obawy, że będzie widziany.

(5.10.3.) *He jumped for joy.*

Skakał z radości.

Przyimek *z* z landmarkiem w formie dopełniacza pozwala na uwypuklenie końcowego punktu schematycznej ścieżki. Ponadto *z* sugeruje landmark jako prymarne źródło energii wysyłanej do trajektora i wykorzystanej przezeń do zainicjowania i kontynuowania czynności. Także i w tym przypadku występowanie przyimka *z(e)* jako odpowiednika *for* można uzasadnić wspólnym dla obydwu schematem układu dynamiki sił, wspomnianym w sekcji 5.5., z tą różnicą, że tym razem przyimki *for* i *z(e)* kodują większą siłę antagonisty (landmarku), która pokonuje siłę agonisty (trajektora), przywołując znaczenie „przyczynowości”.

Kolejna obserwacja dotyczy organizacji zawartości semantycznej przyimków. W każdym zdaniu konceptualizacja procesu zachodzi na dwóch płaszczyznach – intencji i realizacji. Na płaszczyźnie intencji *for* i *z* zapewniają swoim trajektorom konceptualny dostęp do landmarków (polegający na transferze energii od trajektora do landmarku) oraz ich weryfikację pod względem zdolności do zaabsorbowania energii trajektora. Rezultat tej weryfikacji decyduje o przebiegu procesu na płaszczyźnie realizacji. Zidentyfikowanie landmarku jako „powodu” w zdaniach (5.10.1.) i (5.10.3.) wynika z założenia, że energia wysłana przez trajektor do landmarku w fazie realizacji wraca do niego wzbogacona o porcję energii przekazanej przez landmark, co pozwala zrealizować proces trajektora jako „rezultat” „powodu” konceptualizowanego przez landmark. Przykład (5.10.2.) z kolei uwzględnia przypadek,

w którym energia powracająca do trajektora może zahamować proces trajektora, co znajduje wyraz w strukturach zawierających negację.

Omówiony już przykład (5.10.3.) można skonfrontować ze zdaniem (5.10.4.), w którym przyimkowi *for* odpowiada przyimek *dla* z landmarkiem w formie dopełniacza:

(5.10.4.) *He jumped for fun.*

Skakał dla zabawy.

Analizując proces na płaszczyźnie intencji można zauważyć, że landmark w (5.10.4.) zostaje uznany za w pełni zdolny do pochłonięcia energii trajektora, i w rezultacie skonceptualizowany jako „cel”.

Podsumowanie i wnioski

Umożliwiając badaczowi wgląd w obszary dotychczas niedostępne z powodu niedoskonałości narzędzi badawczych, kognitywna metoda badań pozwala na przeprowadzenie pogłębionej analizy struktur semantycznych zarówno w obrębie poszczególnych języków, jak i pomiędzy nimi. Dzięki niej badacz, uzyskując dostęp do struktur o wysokim poziomie uogólnienia, ma możliwość odkrycia najbardziej abstrakcyjnych schematów, które porządkując i organizując struktury semantyczne na poziomie konceptualnym, mogą stanowić jednakową motywację dla zjawisk występujących w różnych językach.

Dzięki analizie kognitywnej zaprezentowanej w niniejszym tekście, dotyczącej angielskiego przyimka *for* oraz jego polskich odpowiedników, możliwe stało się dotarcie do schematu ścieżki jako głównego schematu organizującego strukturę semantyczną *for* i wszystkich jego polskich odpowiedników. Schemat ścieżki określa cechy miejsca wypracowania landmarków omawianych przyimków, narzucając wypracowującym je strukturom nominalnym wymóg co do formy przypadku, głównie biernika, który w swojej bazie konceptualnej zawiera najbardziej wyrazisty schemat ścieżki, ale także, sporadycznie, dopełniacza lub miejscownika, w których schemat ścieżki, mniej wyrazisty, zawiera jakiś jej wyprofilowany punkt.

Wystąpienie określonego polskiego przyimka w roli ekwiwalentu *for* motywowane jest przekształceniami schematu wyobrażeniowego ścieżki, które skutkują nadaniem wyrazistości określonym jej fragmentom oraz wpływają na sposób konceptualizowania landmarku danego przyimka i kodowanie przez niego poszczególnych znaczeń, z których wszystkie skądinąd zawarte są w strukturze semantycznej bardziej schematycznego *for*.

Bibliografia

- Ayto, J. (1990). *Bloomsbury Dictionary of word origin*. London: Bloomsbury Publishing Ltd.
- Bacz, B. (2002). On the image-schema proposals for the preposition *po* in Polish. *Glossos Issue 3. Spring 2002*. [online:] <http://seelrc.org/glossos/issues/3/bacz.pdf>. (15.01.2017).
- Bacz, B. (2004). For the unity of meaning of the Polish verbal prefix *za-*. *Lacus Forum*, 31, 93–104.
- Bańko, M. (2003). *Słownik języka polskiego PWN*. Pobrano z: <http://sjp.pwn.pl/slowniki/mimo.html>. (15.12.2016).
- Baugh, A.C., Cable, T. (2005). *A history of the English language*. London: Routledge.
- Długosz-Kurczabowa, K., Dubisz, S. (2006). *Gramatyka historyczna języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Evans, V., Tyler, A. (2005). Rethinking English “Prepositions of movement”: the case of *to* and *through*. W: H. Cuyckens, W. de Mulder, T. Mortelmans (red.), *Adpositions of movement* (s. 247–270). Amsterdam: John Benjamins.
- Hampe, B. (2005). Image schemas in cognitive linguistics. Introduction. W: Hampe, B., Grady, J. (red.), *From perception to meaning: image schemas in cognitive linguistics* (s. 1–12). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Johnson, M. (1987). *The body in the mind. The bodily basis of meaning, imagination, and reason*. Chicago: Chicago University Press.
- Lakoff, G., Johnson, M. (1987). *Women, fire and dangerous things. What categories reveal about the mind*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lakoff, G., Johnson, M. (2007). *Metaphors we live by*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Langacker, R.W. (1987). *Foundations of cognitive grammar. Theoretical prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, R.W. (1991). *Foundations of cognitive grammar. Descriptive application*. Stanford: Stanford University Press.
- Onions, C.T., Friedrichsen, G.W.S., Burchfield, R.W. (1985). *The Oxford dictionary of English etymology*. Oxford: Oxford University Press.
- Przybylska, R. (2002). *Polisemia przyimków polskich w świetle gramatyki kognitywnej*. Kraków: Universitas.
- Przybylska, R. (2006). *Schematy wyobrażeniowe a semantyka polskich prefiksów czasownikowych do-, od-, prze-, roz-, u-*. Kraków: Universitas.
- Rudkiewicz, K. (2016). *Cognitive explorations into the category schema of “for”*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Rudzka-Ostyn, B. (2000). *Z rozważań nad kategorią przypadku*. Kraków: Universitas.
- Skeat, W.W. (1963 [1879–1882]). *An etymological dictionary of the English language*. Oxford: The Clarendon Press.
- Tabakowska, E. (2001). Kognitywizm: Obrazki z polskiej sceny. *Glossos Issue 1. Spring 2001*. Pobrano z: https://slaviccenters.duke.edu/uploads/media_items/tabakowska.original.pdf, (15.01.2017).
- Talmy, L. (2000). *Toward a cognitive semantics*. T.1. The MIT Press.

A COMMON SCHEMA AS THE MOTIVATION
FOR THE POLISH EQUIVALENTS
OF THE ENGLISH PREPOSITION *FOR*

Abstract

Equipping a linguist with effective analytical tools for contrastive analyses, cognitive methodologies provide access to subtle details of schematic representations in the languages compared, facilitating a deeper insight into the structures of languages at the conceptualization level. This paper presents the cognitive value of the contrastive analyses conducted in the vein of R. Langacker's Cognitive Grammar and with reference to the image schema theory, and their contribution to a more multifaceted description of the English preposition *for* and some of its Polish equivalents. Cognitive analyses allow for identifying the path image schema as the most abstract schema that structures the semantic content of *for*, and the transformations of which sanction the choice of particular Polish prepositions as its equivalents.

Keywords: trajector, landmark, path image schema, conceptualisation, image schema transformation

Abstrakt

Wyposażając językoznawcę w precyzyjne narzędzia analityczne do przeprowadzenia badań kontrastywnych, metodologia kognitywna umożliwi mu dotarcie do subtelnych szczegółów reprezentacji schematycznych obecnych w porównywanych językach, co ułatwia głębszy wgląd w struktury tychże języków na poziomie konceptualnym. W artykule wskazano w jaki sposób analiza kontrastywna przeprowadzona z perspektywy gramatyki kognitywnej R. Langackera, bazująca na koncepcji schematów wyobrażeniowych, może przyczynić się do pogłębionego opisu kategorii przyimka, na przykładzie angielskiego przyimka *for* i jego polskich odpowiedników. Analiza kognitywna umożliwi dotarcie do schematu „ścieżki” jako najbardziej ogólnego schematu wyobrażeniowego, który organizuje strukturę semantyczną przyimka *for* i którego przekształcenia sankcjonują istnienie określonych ekwiwalentów w języku polskim.

Słowa kluczowe: trajektor, landmark, schemat wyobrażeniowy ścieżki, konceptualizacja przekształcenia schematu wyobrażeniowego